

TRƯỜNG ĐẠI HỌC VĂN HÓA HÀ NỘI
KHOA VĂN HÓA DÂN TỘC THIỂU SỐ
.....o0o.....

**LỄ CẤP SẮC CỦA NGƯỜI DAO Ở XÃ BA VÌ,
HUYỆN BA VÌ, THÀNH PHỐ HÀ NỘI**

KHÓA LUẬN TỐT NGHIỆP CỬ NHÂN

Giảng viên hướng dẫn: Th.S Chử Thu Hà

Sinh viên thực hiện : Phùng Văn Giang

Lớp : VHDT 14A

Hà Nội – 2012

Lời cảm ơn!

Trong quá trình hoàn thành khóa luận tốt nghiệp vừa qua em đã nhận được sự giúp đỡ nhiệt tình của các thầy cô giáo trong khoa Văn hóa dân tộc thiểu số, đặc biệt là sự giúp đỡ của cô giáo Thạc sĩ Chử Thu Hà, người trực tiếp hướng dẫn em hoàn thành khóa luận này. Em xin bày tỏ lòng cảm ơn chân thành nhất đến các thầy cô.

Bên cạnh đó em cũng bày tỏ lòng cảm ơn đến các các bộ và nhân dân xã Ba Vì, huyện Ba Vì, thành phố Hà Nội đã cung cấp cho em những nguồn tư liệu quý giá để hoàn thành khóa luận một cách tốt nhất.

Do thời gian và kinh nghiệm bản thân còn có hạn nên đề tài nghiên cứu của em không tránh khỏi những thiếu sót, em kính mong nhận được sự nhận xét và đóng góp ý kiến của các thầy cô để khóa luận của em được chi tiết và đầy đủ hơn.

Em xin chân thành cảm ơn!

Hà nội, tháng 5 năm 2012

Sinh viên thực hiện

Phùng Văn Giang

MỤC LỤC

MỞ ĐẦU	5
1. Lý do chọn đề tài.....	5
2. Lịch sử nghiên cứu	6
3. Mục đích nghiên cứu	8
4. Phương pháp nghiên cứu	8
5. Đối tượng, Địa bàn nghiên cứu	8
6. Đóng góp của nghiên cứu	9
7. Nội dung và bố cục của Khóa Luận.....	9
CHƯƠNG 1. KHÁI QUÁT VỀ NGƯỜI DAO Ở XÃ BA VÌ.....	10
1.1. Điều kiện tự nhiên ở Ba Vì	10
1.2. Đặc điểm kinh tế - xã hội ở Ba Vì	11
<i>1.2.1. Đặc điểm kinh tế.....</i>	<i>11</i>
<i>1.2.2. Đặc điểm xã hội</i>	<i>12</i>
1.3. Dân số, lịch sử tộc người và đời sống văn hóa của người Dao ở Ba Vì.....	13
<i>1.3.1. Dân số và phân bố cư trú.....</i>	<i>13</i>
<i>1.3.2. Nguồn gốc và lịch sử tộc người</i>	<i>13</i>
<i>1.3.3. Khái quát về đời sống văn hóa.....</i>	<i>15</i>
<i>1.3.3.1. Văn hóa mưu sinh.....</i>	<i>15</i>
<i>1.3.3.2. Văn hoá vật chất.....</i>	<i>17</i>
<i>1.3.3.3. Văn hoá tinh thần.....</i>	<i>20</i>
CHƯƠNG 2. LỄ CẤP SẮC CỦA NGƯỜI DAO QUẦN CHỆT Ở XÃ BA VÌ TRONG TRUYỀN THỐNG.....	24
2.1. Tên gọi và mục đích của lễ cấp sắc.....	24
2.2. Nguồn gốc của lễ cấp sắc	26
2.3. Các bậc của lễ cấp sắc.....	27

2.4. Công việc chuẩn bị cho một lễ cấp sắc	29
2.5. Tiến trình của lễ cấp sắc.....	33
2.5.1. Các nghi lễ chuẩn bị	33
2.5.2. Các nghi lễ chính.....	35
2.5.2.1 Lễ thụ đèn (thít bùa thông).....	35
2.5.2.2. Lễ Quả tãng (cấp đèn)	37
Tiểu kết chương 2:	43
CHƯƠNG 3. BẢO TỒN VÀ PHÁT HUY NHỮNG GIÁ TRỊ VĂN HÓA TỘC NGƯỜI TRONG LỄ CẤP SẮC CỦA NGƯỜI DAO Ở BA VÌ HIỆN NAY	44
3.1. Giá trị văn hóa tộc người được thể hiện trong lễ cấp sắc	44
3.1.1. Về thế giới tâm linh	44
3.1.2. Về tôn giáo tín ngưỡng.....	45
3.1.3. Về văn hóa nghệ thuật.....	46
3.1.4. Về phong tục tập quán	47
3.2. Sự biến đổi của lễ cấp sắc ở Ba Vì hiện nay.....	47
3.2.1. Sự thay đổi về số lượng lễ cấp sắc.....	47
3.2.2. Sự biến đổi trong lễ vật cúng	48
3.2.3. Sự biến đổi trong quá trình làm lễ.....	49
3.3. Nguyên nhân của sự biến đổi.....	50
3.4. Một số giá trị tích cực của lễ cấp sắc cần được phát huy	52
3.4.1. Giá trị giáo dục của lễ cấp sắc	52
3.4.2. Giá trị cố kết cộng đồng.....	54
3.5. Một số giải pháp nhằm phát huy các giá trị tốt đẹp của lễ cấp sắc.....	60
3.5.1. Phương hướng đề xuất	60
3.5.2. Các biện pháp cụ thể.....	61
Tiểu kết chương 3:	63

KẾT LUẬN	64
TÀI LIỆU THAM KHẢO	66
PHỤ LỤC	67
DANH SÁCH NGƯỜI CUNG CẤP TƯ LIỆU	69
PHỤ LỤC ẢNH	75

MỞ ĐẦU

1. Lý do chọn đề tài

Người Dao ở nước ta có dân số khá đông, với 751.067 người đứng thứ 9 trong Bản danh mục các dân tộc ở Việt Nam (*theo thống kê năm 2009*). Với nhiều nhóm khác nhau, cư trú ở nhiều khu vực miền núi trong cả nước. Điều này đã hình thành sự đa dạng, nhiều màu sắc độc đáo trong văn hóa của người Dao ở Việt Nam.

Xã Ba Vì, huyện Ba Vì, Hà Nội là nơi người Dao cư trú thành cộng đồng duy nhất trong 31 xã của huyện Ba Vì. Nhưng việc tìm hiểu, nghiên cứu người Dao ở đây đến giờ vẫn ít được quan tâm, chú ý. Và trong bối cảnh đô thị hóa đang diễn ra mạnh mẽ hiện nay nó đã tác động sâu sắc tới nền kinh tế, văn hóa, xã hội ở địa phương; đặc biệt từ nay 1/8/2008 đến nay việc sát nhập tỉnh Hà Tây vào Hà Nội cùng với hàng loạt các dự án, chính sách của nhà nước đầu tư về đây đã làm cho cuộc sống của người Dao nơi đây có nhiều thay đổi. Chính sự thay đổi về mặt đời sống kinh tế - xã hội đó đã kéo theo nhiều nét văn hóa của họ cũng thay đổi theo. Làm thế nào để bảo tồn được các giá trị truyền thống có giá trị đích thực, khai thác nó, vận dụng các giá trị đó vào công cuộc xây dựng, phát triển đời sống văn hóa mới mà vẫn phải đậm đà bản sắc dân tộc.

Cũng như tộc người Dao trên cả nước, người Dao ở Ba Vì có nhiều nghi lễ trong chu kỳ đời người. Trong các nghi lễ đó không thể không nói đến lễ cấp sắc – một nghi lễ trưởng thành mà người con trai Dao bắt buộc phải trải qua thì mới coi là trưởng thành, mới được cả cộng đồng tôn trọng, hồn mới được đưa về với tổ tiên sau khi mất... Lễ cấp sắc của người Dao ở Ba Vì có nhiều nét riêng so với lễ cấp sắc của nhiều ngành Dao ở Việt Nam. Đây là

một trong các yếu tố văn hóa làm nên nét đặc sắc trong văn hóa của cộng đồng Dao nơi đây.

Hiện nay lễ cấp sắc vẫn đang tồn tại trong đời sống của người Dao ở Ba Vì, nhưng trước tác động của quá trình đô thị hóa, của xu hướng giao lưu hội nhập... nên nghi lễ ngày cũng phần nào bị biến đổi so với trước kia. Nghiên cứu về lễ cấp sắc của người Dao ở Ba Vì để thấy được những nét riêng trong văn hóa cộng đồng Dao nơi đây; chỉ ra những yếu tố đã biến đổi và phân tích nguyên nhân dẫn đến biến đổi để góp phần bảo tồn và phát huy các giá trị văn hóa truyền thống của cộng đồng người Dao ở thành phố Hà Nội là một việc làm cần thiết. Với những lý do trên, tôi đã mạnh dạn chọn “*Lễ cấp sắc của người Dao ở xã Ba vì, huyện Ba vì, Thành phố Hà Nội*” làm đề tài khóa luận tốt nghiệp của mình.

2. Lịch sử nghiên cứu

Từ lâu đời người Dao ở nước ta vẫn giữ nhiều giá trị văn hóa cổ truyền, trong các giá trị văn hóa lâu đời đó có lễ cấp sắc là một trong những nét đặc trưng tiêu biểu.

Từ trước tới nay đã có nhiều công trình nghiên cứu về người Dao ở Việt Nam và cũng có không ít các bài nghiên cứu về lễ cấp sắc, đó là các công trình nghiên cứu của các tác giả:

+ Viết Đăng, Nguyễn Khắc Tụng, Nông Trung (1971), “*Người Dao ở Việt Nam*”. Đây là một công trình nghiên cứu cơ bản, toàn diện về người Dao với những đặc trưng trong hình thái kinh tế, sinh hoạt vật chất xã hội, tinh thần và những biến đổi trong đời sống của người Dao ở Việt Nam từ sau năm 1945 đến nay.

+ Phạm Ngọc Khuê, “*Lễ cấp sắc của người Dao Lô Gang ở Lạng Sơn*”. Tác phẩm này giúp người đọc hiểu rõ nét về tiến trình của lễ cấp sắc của

người Dao Lô gang ở Lạng Sơn để có cái nhìn đối sánh với lễ cấp sắc của người Dao Quần Chẹt ở Ba vì.

+ Triệu Hữu Lý, “*Nguồn gốc tên gọi của dân tộc Dao*”. Tác phẩm đề cập tới nguồn gốc và tên gọi, sự hình thành các tộc người Dao ở Việt Nam.

+ Lý Hành Sơn (Tạp chí DTH số 3/2002), “*Các nghi lễ chủ yếu trong chu kỳ đời người của nhóm Dao Tiền ở Ba Bể - Bắc Kạn*”. Đây là một tác phẩm miêu tả về các nghi lễ trong chu kỳ đời người của nhóm Dao Tiền ở Ba Bể - Bắc Kạn. Trong các tác phẩm này tác giả đã cung cấp cho người đọc về ma chay, hôn lễ, lễ cấp sắc của người Dao Tiền.

+ Nguyễn Xuân Diệu, “*Giao lưu và hội nhập văn hóa Việt – Mường – Dao ở vùng núi Ba Vì*”. Tác phẩm miêu tả sự giao lưu, trao đổi, tiếp biến văn hóa của ba dân tộc Việt – Mường – Dao trên cùng một địa bàn cư trú.

+ Năm 1973 ty văn hóa tỉnh Hà tây cho xuất bản cuốn “*Truyền thuyết Sơn Tinh, Thủy Tinh*” của tác giả Hà Kính Và Đoàn Công Hoạch. Cuốn sách này đã mô tả một cách khái quát nhất về truyền thuyết Tản viên, những lễ hội, danh lam thắng cảnh của mảnh đất Ba vì, Hà tây, ngoài ra còn có những nét về lịch sử tộc người cũng như văn hóa tiêu biểu của người Dao quần chẹt – cư dân sống dưới chân núi Ba vì.

Ngoài các tác phẩm của các tác giả nêu trên thì còn rất nhiều các tác giả, tác phẩm viết về người Dao ở Việt Nam, đặc biệt nền văn hóa của đồng bào dân tộc Dao cũng có mặt trong rất nhiều các bài luận án tiến sĩ, thạc sĩ, khóa luận tốt nghiệp đại học đã được đăng trên các số của Tạp chí Dân tộc học.

Tuy nhiên, việc nghiên cứu chuyên sâu về lễ cấp sắc của cộng đồng người Dao ở Ba Vì chưa được các nhà nghiên cứu quan tâm. Hy vọng nghiên cứu của khóa luận này sẽ góp phần nhỏ bé vào việc nghiên cứu về người Dao

trong cả nước nói chung và việc giữ gìn, phát huy văn hóa của người Dao ở Ba Vì nói riêng trong giai đoạn hiện nay.

3. Mục đích nghiên cứu

Khi làm khóa luận này tôi mong muốn đạt được các mục đích:

- Giới thiệu một cách chi tiết, hệ thống về lễ cấp sắc của đồng bào người Dao ở Ba Vì, tìm ra các yếu tố cổ truyền và sự thay đổi của nghi lễ cấp sắc ở nơi đây từ trước tới nay.

- Đưa ra một số giải pháp bảo tồn và phát huy các giá trị văn hóa của lễ cấp sắc trong giai đoạn hiện nay ở xã Ba Vì.

4. Phương pháp nghiên cứu

Phương pháp đầu tiên được tôi sử dụng để thu thập tư liệu là phương pháp phân tích tư liệu. Dựa vào các tư liệu của các tác giả trước đó, tôi đã có được cái nhìn tổng quát về lễ cấp sắc của người Dao nói chung và từ đó tôi tập trung khảo sát về lễ cấp sắc của người Dao Quần Chẹt ở Ba Vì.

Phương pháp chủ đạo được sử dụng trong quá trình điều tra, nghiên cứu để hoàn thành đề tài này là điền dã dân tộc học với các kỹ thuật phỏng vấn, quan sát tham dự, ghi âm, ghi chép, chụp ảnh, quay phim... để thu thập tài liệu thực địa.

Ngoài ra tôi còn sử dụng các phương pháp như so sánh, miêu tả, phân tích tổng hợp để hoàn thành đề tài này.

5. Đối tượng, Địa bàn nghiên cứu

Đối tượng nghiên cứu là lễ cấp sắc của nhóm người Dao Quần chẹt ở xã Ba Vì , huyện Ba Vì, Hà Nội.

Địa bàn tìm hiểu nghiên cứu là thôn Yên Sơn, thôn Hợp Nhất, thôn Hợp Sơn, Xã Ba Vì, Huyện Ba Vì, Hà Nội.

Thời gian nghiên cứu từ khi người Dao Quần chẹt chuyển cư đến núi Ba Vì cho đến ngày nay, trong đó tập trung chủ yếu trong khoảng thời gian họ

đã định canh định cư xuống núi; đặc biệt trong khoảng thời gian 10 năm trở lại đây để thấy rõ hơn những biến đổi trong đời sống của đồng bào nói chung và lễ cấp sắc nói riêng.

6. Đóng góp của nghiên cứu

Bổ sung nguồn tư liệu thực tế về lễ cấp sắc của người Dao Quần chẹt ở Ba Vì.

Đề xuất một số giải pháp cụ thể nhằm giúp người Dao nơi đây có thể bảo tồn và phát huy các giá trị tốt đẹp của lễ cấp sắc trong giai đoạn hiện nay. Kết quả nghiên cứu của khóa luận cũng có thể làm tài liệu tham khảo cho các cấp chính quyền ở địa phương trong công tác quản lý văn hóa ở địa phương.

7. Nội dung và bố cục của Khóa Luận

Ngoài phần mở đầu và kết luận, nội dung của đề tài gồm 3 chương:

Chương 1: Khái quát về người Dao Quần Chẹt ở xã Ba Vì

Chương 2: Lễ cấp sắc của người Dao Quần Chẹt ở Ba Vì trong truyền thống

Chương 3: Bảo tồn và phát huy những giá trị văn hóa tộc người trong lễ cấp sắc của người Dao ở Ba Vì hiện nay.

Lễ cấp sắc là một nghi lễ có vai trò rất quan trọng đối với bản sắc của văn hóa người Dao. Lễ cấp sắc chứa đựng nhiều yếu tố văn hóa truyền thống của người Dao nơi đây, bao gồm cả tâm linh, tín ngưỡng tôn giáo, văn hóa nghệ thuật và toàn bộ phong tục tập quán của người Dao. Nhiều yếu tố văn hóa truyền thống của người Dao tưởng như đã mất đi trong cuộc sống thường ngày như trang phục, ẩm thực, các bài cúng, điệu múa, lời ca... nhưng lại được bộc lộ mạnh mẽ trong lễ cấp sắc, làm cho lễ cấp sắc vừa nghiêm trang lại vừa náo nhiệt, thể hiện sự đoàn kết trong cuộc sống cộng đồng. Vì vậy, duy trì các nghi lễ truyền thống của người Dao trong đó có lễ cấp sắc sẽ góp phần vào việc giữ gìn và phát huy các đặc trưng văn hóa truyền thống của người Dao ở Ba Vì./.

TÀI LIỆU THAM KHẢO

1. Trần Bình, *Tập quán mưu sinh của các dân tộc thiểu số ở Đông Bắc Việt Nam*. Nxb Phương Đông, Cà Mau, 2005.
2. Bé Viết Đăng, Nguyễn Khắc Tụng, Nông Trung, *Người Dao ở Việt Nam*. Nxb Khoa học xã hội, H, 197.
3. Phạm Quang Hoan, Lý Thành Sơn, Hoàng Thanh Lịch, Vũ Quốc Khánh. *Người Dao ở Việt Nam*. Nxb Thông tấn, H, 2007.
4. Diệp Đình Hoa. *Người Dao ở Trung Quốc*. Nxb Khoa học xã hội, H, 2002.
5. Vũ Ngọc khánh. *Tín ngưỡng dân gian Việt Nam*. Nxb Văn hoá dân tộc, H, 2001.
6. Phan Ngọc Khuê. *Lễ cấp sắc của người Dao Lô Gang ở Lạng Sơn*. Nxb Văn hoá Thông tin, H, 2003.
7. Hoàng Lương. *Văn hoá các dân tộc Tây bắc Việt Nam*. nxb Hà Nội.
8. Chu Thái Sơn. *Người Dao*. Nxb Trẻ, TpHỒ Chí Minh, 2004.
9. Nông Quốc Tuấn. *Trang phục cổ truyền của người dao ở Việt Nam*. Nxb Văn hoá dân tộc, H, 2003.
10. Nguyễn Khắc Tụng, Nguyễn Anh Cường. *Trang phục cổ truyền của người Dao ở Việt Nam*. Nxb Khoa học xã hội, H, 2004.
11. Nguyễn Quang Vinh. *Một số vấn đề người Dao Quảng Ninh*. Nxb văn hoá dân tộc, H, 1998.
12. Sở Văn hoá thông tin tỉnh Hà Giang & Viện Dân tộc học. *Văn hoá truyền thống người Dao ở Hà Giang*. Nxb Văn hoá dân tộc, H, 1999